

ТАПАЛАЕВА Аминат

Халкъан кхоллараллин «Бенара бӀаьсте – 2019» хӀорашеран фестивалан гурашкахь Нохчийчуьрчу къоначу яздархошна юкъахь дӀаяьхьначу республикин конкурсан «Нохчийн маттахь тоьлла литературин говзар» номинацехь хьалхара меттиг яьккхина Тапалаева Амината. «Орга» журналан цӀарах оха декъалийо Аминат оцу дезачу совгӀатца. Аминат дийцаран жанр дика караерзийна схьайоглуш ю. Цуьнан дийцарш дешархоша дезаш тӀеоьцуш ду. Шун кхиэле дуьллу оха Аминатан кекерла дийцар

□ □ □ □ □ □ □ □ □ *Марненера кехат*

Хъекъал алсам долчу зудчун дахар цхъана заманахъ а ца хилла атта.

Дешна лилма долуш хиларца а, чохъ-кертахъ долчу глуплакхна тлахъаьлла хиларца а ша куьпарчу зударел тоьлла юй хууш йолу Набу дукха къона йолуш дуьйна а яра иза хууш.

– Цхъана а адамана тосадалихта мегар дац, цийнда, айхъа хъекъал луш, дlалелош вуйла. Уггара хъалха цунна шена а! – олий, доладора кхуьнан нанас шен хъехарш. – Даима хъехарш дарца, къайлаха, лерехъ луьйш хила еза зуда. Ахъ лелориг дlатосалахъ, марзахой хъан бат дlасацо хъовсур бу. Хlинца зударшна тlехъ доккха дукъ ма ду. Ткъа, со санна хъекъал долчунна тlехъ, къаьсттина. lовдалчунна-м шен дахар муха хила деза а ца хаъара. – олий доккха садоккхура цо.

Иштта, шен «хъекъал долчу» нанас хъехнера Набуна, жимачу зудчунна шен ирс карадерзо лаахъ, цу ирсан «да», марненаца къевсина, ваккха везар вуй. Ден а, ненан а цхъаъ бен воцу клант, уьш боцуш санна, шена тlе а верзийна, дахарехъ чекхъяла шена мел хала дара дукха дийцинера цо. Цу кеппара хаъара Набуна, оцу толамах мегарг марзо эца а кхиале, кхин цхъана «тlамехъ» толам баккха безар буй а, кхуьнгара я кхуо цуьнгара... хинйолчу несера. Хlан-хlа, Набус клентан зудчунна шен хlусамехъ ницкъбан лууш еш ойланаш яц уьш. Амма, къизачу тlамехъ ша къиза кхоьллинчу ирсах сийна цlе яла ца лаахъ, нус тlеэца хъалххехъ кечам бан беза аьлла, хета кхунна. Оьшучохъ сема ца хилахъ, клант воцуш йиса а сахът дац.

Шен хенарчу зударех марнаной хила буьйлабелчахъана, цу ойланаша корта бууш, синтем а байна, еха Набу. Йоларшна сагатдина-м, Делан къинхетамца, елира хlара. Хинволчу невцана а, цуьнан нанна а деза совгlаташ кхийдийчахъана, даима ишта хир ду моьттуш lехалуш хиллера, цхъадика, хlинца захалш. И шиъ-м дикачу цlентlехъ дlатарйира кхуо. Амма, цхъаъ бен воцчу клантаца дерг, ишта атта хир ду аьлла ца хета кхунна. Ткъа школера а валанза волу иза хlинца а зуда яло жима хилар, хиндолчун оила ца ян бахъана дац... Хан оцу минотехъ ма йоьду дlа.

Цуьнан къаьсттина гlайгlа йо Набус, масех шо хъалха клантана зуда ялийна шен кхин йолчу яхча.

– Хlумма дац, шайн глуплакх дичхъана, цул доккха дика дац-кх цара суна дан! – олу цо-м.
– И чайнан стака хъалха хlоттор бен, цкъа а хъуна гонаха хъийзаш ма ца хуьлу хъан нус?
– кхуо шега хаьттича.

Чохь-кертыхь луйстучу гуллакхех, кегий ду бохуш берех я балхах бахъана дина, нус даима шен гуллакхе хьожуш, гуонаха хьийзаш ца хилахь, ша мегар яц, аьлла хета кхунна.

Мичча хенахь а кхалла биэ-берса хлума дагайоглу воккхачунна. Кхин хлумма ца хилча а, хилларг-лелларг карладоккхуш, луйш-олуш вистхила лаьа. Ткъа уллехь ладуглуш, балаболуш стаг ца хилча, хлун дан деза?! Шен кхин, дагара ца хоуйтуш, несана сатухуш ю, я ша цо муха лело еза ца хууш, ловдал ю, хлара кхеташ яц. Бакъду, кхуьнца ишта дерг чекхдер дац.

Я шен накъост Бату санна, клентан бераш тлехула а лелаш, некъ къевлина, шена яла хлусам йоцуш, йиса а ца лаьа кхунна.

– Ма парглат лаш ю-кх хьо, хьуна хаахь! – олу цо, дикка кхуьнга а хьожий.

Кхи а члогла сахъавзий, цуьнан метта ша хилахь, хлун дан деза, ша-шега хобттуш, кхералой, ца йоглу Набу. Цхьа хан даяьлча, шена тле воглчуьнца парглат вистхуьлуш, хлума кхоллуш, лен лаьа. Ткъа кхуо шен могошалла а хлаллакьеш, хала вовшахтоьхна хлара бахамаш, клентан бераша хлаллакбеш дуьхьалатесча-м, Набу дог эkkхаз а юьсу. Масала, дукха мах белла кхуо хлиттаяйтина и неларш клентан бераша дласаетта йолийча...ма ирча сурт хир дара и, тле ма догийла и саннарг. Хинца nanoшна бераш лamo хаъане ма ца хаьа. «Саца, ladle!» – бере олуш хуьлий а ца хаьа. Чувeанчуьн кисана хьовсу, юург багара йоккху. Хлан-хла, цунах гуллакх хир дац. Цхьана кертыхь белахь а, шайн неI къовлуш бexаш бакъахьа бу уьш.

– Нус оздачу цлентлера хилахь ша лело дезарг хлун ду хууш, массаьрца а дика чекхъер ю, – олий, хьехар до, тлаьхьа-хьалха кхо клант хьалакхуьуш йолчу кхуьнан йишас.

– Суна и хьесап ца хета! Вайн ден шичин, Мизанан, нус мел тоьллачу цлентлера ю, амма: «Со муьлхачу бух тлера схъаеана ю хаьий шуна?!» – олий, хаьнтле ши куьг хлоттадой, цо марзой кхерош ца гина хьуна?! Соьга хаьттича, нус хьан цлентлехь цкъа а хьобл тоьлуьрцург хила еза, – олу Набус.

– Цхьана а хлуманна гуьнахь доцуш ерг а нисъелла, и дахарехь длатекхо езахь, хлун дийр ду?! – шен йишас аьлча, кхин а глайгане южу Набу. Иза а харц дац. Дoьзал хьала а кхиъна, дла а нисбина, мукъаяьлла ша аьлла хеттачу дийнахь, юха клентан доьзал а тлебожахь, хлун лелор ду? Марзошна лело доьзал дласакхуьссуш ерг а зуда ма яц! – олий, дагадоглу кхунна.

Кху тлаьххьарчу хенахь, гуттар а санна, тховса а, цхьана а хлуманна тлехь шегара глалат ца далийта, шex марнана хирйолчу денна ойланца кечам беш, чуйирзира Набу. Цуьнан коьрте хьийза ойланаш клезиг яцара «Со санна хьекъал долуш марнана нисъелча, несана а хлун хала хир ду? Соьга ла а дуглуш, ас боххург а деш яьхчахъана, яьлла-кх иза!» – олий, хета кхунна. «Сан-м ца хилла и ирс. Цуьнан сина хала а ма хетийла, цхьана а хлуманна гуьнахь долуш ма яцара и миска. Лартлехь пхьегла дланисъян-м ца хаьара. Со ялийначул тлаьхьа, ас дерриге а хлума сайн караэцча, чувeънарг цецволуш, цланъелла длахоьттир-кха кхеран хлусам». Массо а хлума, ша-ша доккхуш, луйстуш, наб ца кхеташ лачу Набуна, хинйолчу несе длакховдо цлеххъана цхьа инзаре хьекъале некъ коьрте беара. Ша луйллучуьра хьала а иккхина, ручкий, кехат схьа а оьцуш, охьахиира иза.

– Вайн заманан хьекъал долчу марнанас вайн заманан некъ лаха беа несаца мерза

юкъяметтиг латто а, керта а ялале иза шен амале ерзо а! – олуш, кехат яздан йолаелира иза.

«Хлара кехат, сан хинйолу «хьоме», нус хьобга яздо ас!

Йолана, тле клайн глабали а юьихина, мареяхар шена ирс дохьу туьйра ду моттахь, длахайта лаьа суна – со, цу хьан хиндолчу ирсан нана хилар, массо а хлуманна тлехь сема а йолуш.

Хлара къамел, хьо муха хила еза дуьйцуш дладолийча нийса хир ду аьлла хета суна: оьшшучул лилма долуш, тоьачул хьекъал долуш, несарийн хазалла хьахийначохь длагайта куц долуш. Хлаъ, чохь, кертахь дан дезаш, листа дезаш дерг, хьеха ца оьшуш, девзаш йолуш. Хлунда аьлча, сан клант, нана ма яла цуьнан, ас хала кхийина сан клант, ахча даккха балха лела везар ма ву. Хлусамехь куьгтоха мел деза хлума, эшахь хьостам тоха а, телевизор я и йоцург галъяллехь, тоян а хьуна хиъча, нийса хир ду. Сарахь цу яьшкина хьалха хан ца яйича, сабларзлуш со а ю.

Вайн гергара массо а стаг везаш, лоруш хилар хьан декхарех шолгла дерг ду хьуна, ткъа хьалхарниг – хьайн нана санна со езар а, со ларар а... иза-м ас ца дийцича а хьайна хууш хир дара хьуна.

Сай-бодий къаьсташ, луйренца глоттуш хилла вайнехан нус массо а заманахь. И хаза гиллакх сайн хлусаме еанчу несо дохо а луур дац суна. Уьйтле, кетле къагийна, юург йина, марзой хьалагловттале лаш ша караяитар а цу гиллакхна юкъядоглуш ду.

Несе доцург дуьйцур долуш яц со, амма ахь даима дагахь латто деза: марехь йолчу зудчун цхьаъ бен ца цахилар, ткъа иза марзойн хлусам хилар. Гергарчу нахе хьажа-хлотта йоьду бохуш, йортъеттар дита деза. Уьш могуш-маьрша хилар вьоду-воглучуьнга хабар дахьийтича а хуур ду.

Уггар а доьхнарг хета суна: хлинцалерчу кегийчарна сом ларда цахаар. Цундела, дерстина даттла доллу жижиг я тле юху коч эца еза, ас длаэр ду хьобга. Бакъдерг аьлча, суна жижиг алсам деза, оцу тлелхигех-м гулйина дан хлума дацара. И-м хлунда дуьйцура, хлинца кегийчу зударшна лартлехь йолу хлума шайна тлехь-когахь эца а-м ца хаьа. Амма ахь са ма гатде, ас гло дийр ду хьуна коч-мача къастош. Чохь лело кьорза кучамаш члогла хазахета суна. Тишъелча а ца къаьста уьш. Ас къоналলেখь лелош йисина царех цхьа-шиъ сан а ю. Царах эрна ахча дохка оьшуш дац. Клентан зудчунна, сайн хьомечу несана, хлума кхоор долуш яц со, ас дларур ю хьуна и шиъ.

Ахь лерина ла а дуглуш, дагахь латто деза ас сайн бераллера, къоналлера, сайн, цхьанне а ца хиллачу кепара хала хиллачу, марех лаьцна мел дуьйцург. Иштта дагахь латто деза, нускалан хенахь дуьйна ас хьайга мел аьлла, айхьа соьга мел аьлла дош,

хлунда аьлча, ас мацца хлоттийна а, цхъана дийнахь экзамен хлоттор ю хьуна: «Ткъа дагадоггий хьуна, ахь соьга иштта аьлла...?» – бохуш, хеттарш деш.

Цу массо а хлуманал коьртаниг доьзал ламор соьх тешийна хила деза. Ас сайн бераш а кхиййна, цундела суна дикох хаьа; берана дарбане лъорийн молха ду, я цлена моз ду. Вайн дайша молханаш тлехь ма ца кхиййна шайн доьзалш.

Таханенна тлаьххъара хьехар ду сан дисина: суна, сайн клант даима жима бер хир ду, цундела хьуна хаа деза – ахь цуьнан хлума муха юьтту, цуьнга ахь дош муха олу, со терго еш хир ю, суо резайоцчунна тлехь хьехар деш а хир ю... дов деш хир яц, литтарш еш хир яц, сайна хетарг тледаккха глерташ хир яц, хьуна ишта моьттур делахь а, ткъа хьехарш деш хир ю, хьо сайна дукхаеза дела а, массо а аглор тоьлла хила луу дела а.

Безамца, хлинцале а хьо дукхаезаш йолу хъан хинйолу марнана!»

«Цкъачунна тоьр ду», – аьлла, ойла йира Набус. Ма-дарра аьлча, хьахожа дисинчуьнца дуьстича, охьадагардинарш хлумма а доцург ду аьлла-м хийтира цунна. Кхуьнан кийрахь а ма ду дилхан дог, цундела хинйолчу несах къа ца хеташ яц иза.

«Тховса кхин а дикка ойла а йина, кхана ненах, йишех, лулахочух, накъостех дага а яьлла, языйир ю чаккхе», – аьлла, сацам хилира цуьнан. Бакъдерг дийцича, марнаной а, несарий а кху дуьнен тлехь мел бу, хлокху къамелан чаккхе хир ю бохург бакъ-м дац. Амма, Набуна, цу аглор, ша санна, хлора зудчо а къахьегча, тлаьхье беркате хиларе сатийса меттиг бу аьлла, хета.

Сихха длайижа метта елира иза, кхана кхочушдан дезаш дуккха глуплакхаш хиларна. Царах уггар а коьртаниг хаамийн гирсашкахула, довзийта дезаш дара «Марненера кехат».

2019 шо.

Орга □ 2. 2019. Зорбанан кеп